

NETRADICINIO ŽEMĖS ŪKIO POVEIKIS KAIMO VIETŪVIŲ VYSTYMUISI

Vytautas JAKEVIČIUS, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas: vytautas.jakevicius@vdu.lt

Santrauka

Šiame straipsnyje aprašomas nagrinėjamas klausimas – netradicinio žemės ūkio poveikis kaimo vietovių vystymuisi. Tai aktualu, nes Lietuvoje yra nemažai netradicinio ūkininkavimo kaimo vietovėse. Netradicinis ūkio poveikis padeda kaimui įgyti didesnes perspektyvas, vystytis ir suteikti gyvybingumo ir išskirtinumo. Tyrimo tikslas – nustatyti netradicinio žemės ūkio poveikį kaimo vietovių vystymuisi. Iškelti šie uždaviniai: išnagrinėti netradicinio žemės ūkio šakas, įvertinti netradicinio ūkininkavimo poveikį kaimo vietovių vystymuisi. Informacijai ieškoti buvo pasirinkta *content* turinio analizė. Rastos netradicinio žemės ūkio šakos, pabrėžiamas jų išskirtinumas, įdomumas, kaimo vietovių vystymasis, atsiradusios papildomos darbo vietos, edukacinės programos, produktų atsiradimas, kaimai tampa žinomesni.

Reikšminiai žodžiai: netradicinis, ūkininkavimas, ūkis, kaimas, poveikis, vystymas.

Įvadas

Kaimo vietovių vystymas ir ženklūs teritoriniai skirtumai yra vieni svarbiausių Europos Sąjungoje (ES). Pasak R. Beluhova-Uzunova ir K. Hristov (2020), šis procesas išsiskiria savo išskirtinumu, unikalumu. Netradicinis ūkininkavimas yra svarbus mokslininkų aptarimų objektas. Žemės ūkis išlieka viena svarbiausių kaimo vietovių ekonominių veiklų daugelyje pasaulio šalių. Intensyvaus tradicinio žemės ūkio vystymą neretai riboja ūkininkų turimas nedidelis ūkių žemės plotas, bei jo visapusiškas realizavimas, tačiau smulkūs ūkiai siejami su kaimo vietovių gyvybingumo palaikymu. O vienu iš galimų smulkių ūkininkų ūkių išlikimo sprendimų – išskiriamas netradicinio žemės ūkio vystymas (Barkley ir Wilson, 1995; Masakure, Henson, 2005). Tačiau nėra studijų, kuriose būtų įvertinta netradicinio žemės ūkio įtaka kaimo vietovių vystymui. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti netradicinio žemės ūkio poveikį kaimo vietovių vystymuisi.

Tyrimo tikslas – nustatyti netradicinio žemės ūkio poveikį kaimo vietovių vystymuisi.

Tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti netradicinio žemės ūkio šakas;
2. Įvertinti netradicinio ūkininkavimo poveikį kaimo vietovių vystymuisi.

Tyrimų objektas ir metodai

Siekiant išsiaiškinti netradicinio žemės ūkio poveikį kaimo vietovių vystymuisi buvo atliktas empirinis tyrimas. Netradiciniu žemės ūkiu šiame straipsnyje laikomos tos žemės ūkio šakos, kurios neturi gilių vystymų, o jų sukurti produktai – gilių vartojimo tradicijų Lietuvoje. Tokioms žemės ūkio šakoms priskiriama stručių, sraigčių, putpelių, smidrų, arbūzų, levandų, elnių danielių, alpakų, sausmedžių, vabzdžių, alpakų, danielių auginimas. Siekiant įvertinti netradicinio žemės ūkio poveikį kaimo vietovių vystymui buvo remiamasi darnaus kaimo vietovių vystymo koncepcija. Netradicinio žemės ūkio poveikis kaimo vietovių vystymui buvo vertintas ekonominiu, socialiniu ir aplinkosauginiu aspektais (1 lentelė).

1 lentelė. Netradicinio žemės ūkio poveikio kaimo vietovių vystymui vertinimo dimensijos ir rodikliai (Sudaryta autoriaus remiantis Brotons, Cámara - Zapata, 2020)

Ekonominiai	Socialiniai	Aplinkosauginiai
Leidžiantys įsigyti technologijų, technologijų įtraukimas, kokybės gerinimas, prekinės gėrybės, maisto, ne maisto produktai, ES parama ūkiams (modernizavimas, uogų kombainai, šaldytuvai, kiti įrenginiai), netradicinio produkto pardavimai	Darbo vietos, kaimo vietovės įvaizdžio gerinimas, žmogiškieji išteklių, vietos populiarinimas, rinkodara, netradicinio ūkininkavimo auginimo sistemos, analizuojamos skirtingos auginimo sistemos tiriant gautą produktą	Atliekų mažinimas, dirvožemio tausojimas, vanduo, klimatas (temperatūra, drėgmė, CO ₂), vengti dirvožemio degradacijos, šiltnamio efektą sukeliančių augalų, laukai, pasėliai turi būti paveikti kuo mažesniais vandens nuostoliais.

Informacijai surinkti buvo naudotas kiekybinis (*content*) turinio analizės metodas. Analizuoti tekstinę formą turintys duomenys – viešai prieinamos publikacijos ir internetiniai puslapiai. Analizei pasirinkti lankomiausi internetiniai portalai Lietuvoje (delfi.lt; lrytas.lt; 15min.lt; kaunodiena.lt) ir specializuoti lietuviški internetiniai portalai, tokie kaip „manoukis.lt“, „ukininkopatarejas.lt“, „agroakademija.lt“, „valstieciulaikraštis.lt“ įvedant raktinius žodžius: *netradicinis žemės ūkis, netradicinis ūkininkavimas, stručių, sraigių, putpelių, smidrų, arbūzų, levandų, elnių, danielių, alpakų auginimas, sausmedžių uogynas, vabzdžių svirplių ūkis, grybų (shiitake) auginimas*.

Netradicinio žemės ūkio nauda kaimo vietovių vystymui pateikta naudojant minčių žemėlapių metodą.

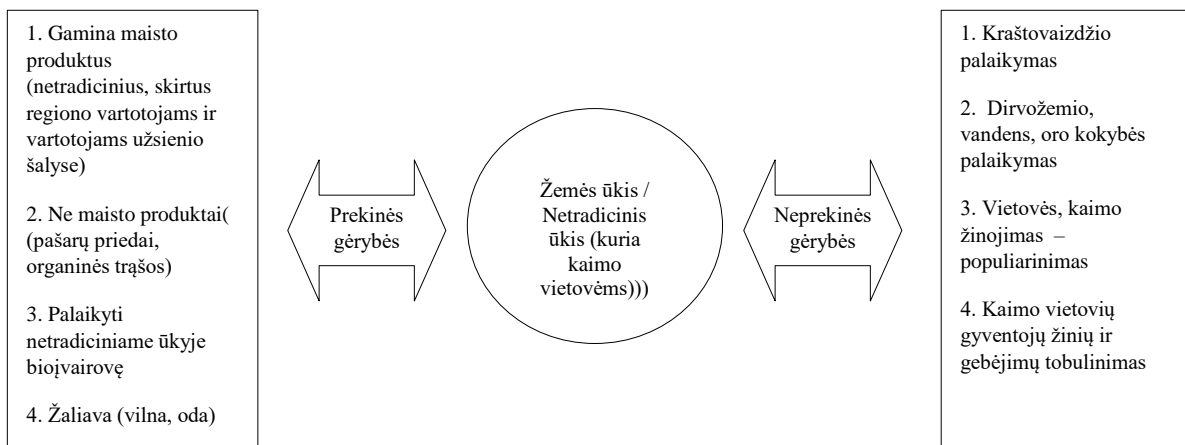
Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Kaimo plėtra reiškia tęstinumą ir pokyčius. Pirma, tęstinumas yra kaimo plėtros procesai, iš esmės atkuriantys ir patvirtinantys pagrindinius ūkininkavimo procesus kaip socialinės ir techninės praktikos bruožus. Antra, pokyčiai ir pagrindinės savybės tuo pat metu transformuojamos. Būtent per šią transformaciją užtikrinamas reikiamas tęstinumas (Meeus et al, 1988; Poteris, 1990).

Žemės ūkis mokslinėje literatūroje (Meeus et al, 1988; Poteris, 1990) analizuojamas dviem aspektais. Pirmiausia – tai tradicinis žemės ūkis. Jis yra susijęs su pieno, mėsos, grūdų, daržovių ir kitų žemės ūkio ir maisto produktų gamyba. Žemės ūkio verslas tiesiogiai prisideda prie kaimo kraštovaizdžio, jame esančių gamtos vertybių išlaikymo ir keitimo arba neretai degradacijos (Meeus et al, 1988; Poteris 1990). Tai yra vietos ir regioninės ekonomikos bei kultūros dalis, dažnai kartu yra neatsiejama socialinio kaimo struktūros dalis. Antra, žemės ūkio versle sutelkiami ir panaudojami išteklių. Norint gaminti ir prisidėti prie kaimo vietovės vystymo, išteklių, tokie kaip žmonių žinios ir gebėjimai, ūkiniai gyvūnai, žemė, pasėliai, vanduo, mašinos ir kita, turi būti įgalinti ir racionaliai naudojami. Taip pat labai svarbu, kad netradicinio žemės ūkio veikla būtų vykdoma organizuotai.

J. Būdžiuvienė (2006) teigia, kad netradicinio žemės ūkio vystymo tikslai šiek tiek skiriasi nuo tradicinio žemės ūkio vystymo. Dažniausiai naudojami tie patys žemės plotai, sklypai, skiriasi tik jų našumo balai ir geografinės vietos, materialiniai, žmogiškieji išteklių. Pasak Barkley D. L. ir Wilson P. N. (1995), vertinant netradicinio žemės ūkio svarbą kaimo vietovių vystymo aspektu sudėtinga įvertinti poveikį, nes pats vystymas ir jo sukurti produktai vartojimo tradicijų nekeičia. Kaip teigia O. Masakure ir kt. (2005), netradicinio žemės ūkio vystymas svarbus smulkiuose ūkiuose. W. Terlau ir kt. (2019) teigimu, smulkūs ūkininkų ūkiai labai svarbūs užtikrinant ne pasaulinį aprūpinimą maistu, tačiau ypač išsaugant kaimo vietovių gyvybingumą, kultūrinį identitetą, biologinę įvairovę.

Pasak H. Renting ir kt. (2003), siekiama nustatyti galimas žemės ūkio prekes ir neprekes gėrybes, kurios nėra pakankamai įvertintos. Tačiau jų aktualumas priklauso nuo konkrečios kontekstinės aplinkos, kuriai jie taikomi. Žemės ūkio (potencialios) funkcijos įgyja prasmę tik atsižvelgiant į tokių kontekstų ypatybes, įskaitant gamtines sąlygas, socialinius ir kultūrinius veiksnius ir galimybes integruoti tam tikras funkcijas į esamas ūkininkavimo sistemas. Pasak H. Renting ir kt. (2008), daugiavertumas stipriai netradicinio ūkininkavimo pusė. Tai į veiklą orientuota koncepcija, leidžianti integruotai analizuoti žemės ūkio gamybos procesų pobūdį ir jų daugialypį poveikį. Žemės ūkio daugiavertumo pripažinimas reiškia, kad reikia imtis naujų būdų, analizuoti esamas žemės ūkio veiklos formas. Pats savaime pripažinimas yra viena veikla, galinti vienu metu atlikti kelias funkcijas. Ji gali atrodyti nereikšminga (1 pav.).

1 pav. Netradicinis ūkininkavimas pateikia prekes ir neprekes gėrybes (sudaryta autoriaus)

Galima įvardinti veiksnus, kurie lemia netradicinio žemės ūkio vystymo poreikį. Tai paramos priemonės, kurios skatina ūkininkus, tinkamos gamtinės sąlygos plėtoti netradicinį ūkininkavimą, kintantys vartotojų poreikiai, vartotojų susidomėjimas netradiciniais žemės ūkio produktais. Nemažas dėmesys skiriamas dirbamos žemės plotams.

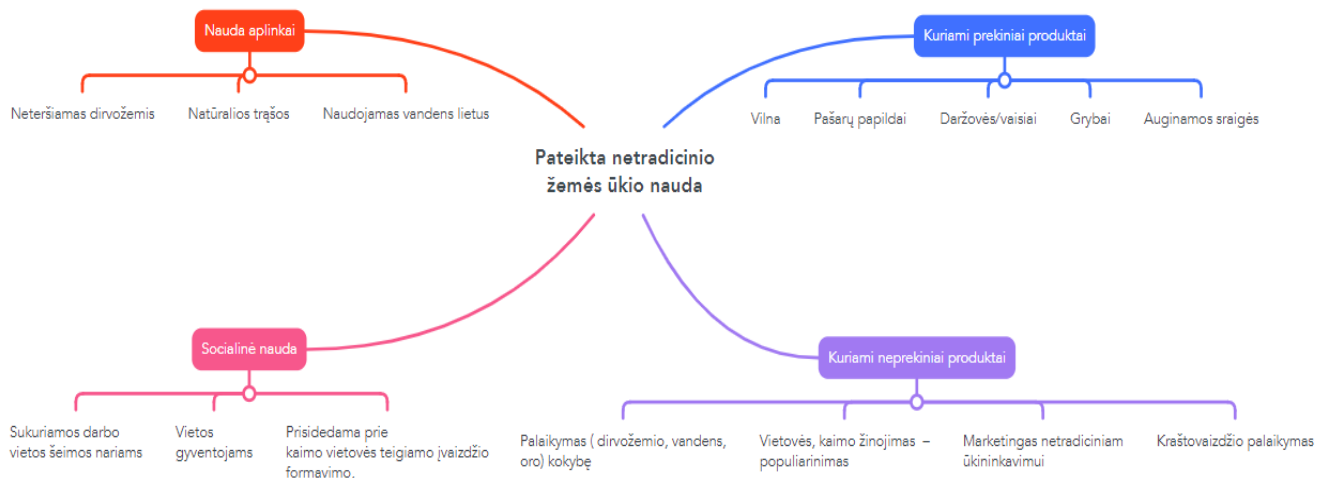
Parodytas daug platesnis atitinkamų ūkių ir įmonių kategorijų spektras, į kurį reikia atkreipti dėmesį. Atsižvelgiant į žemės ūkio funkcijas reikia pažymėti apibrėžimą ir išplėtimą. 1 paveiksle išskiriamos atitinkamos netradicinio ūkio prekinės, neprekinės gerybės.

1. Maisto gamybos centriškumas, palyginimas su ne maisto gamyba,
  2. Namų ūkių narių priklausomybė nuo pajamų, gaunamų iš ūkio/ įmonės veiklos, palyginti su ne ūkio / kitos veiklos.
- (H. Renting ir kiti, 2008).

Oficialios statistikos portale pateikiami duomenys apie ūkininkų ir fizinių asmenų skaičių metų pradžioje.

Remiantis žemės ūkio surašymo duomenimis, 2017–2021 m. netradiciniu žemės ūkiu užsiėmė labai nedidelė dalis žemės ūkio subjektų. Priežastys, dėl kurių imamasi šios veiklos, tai: finansinės paramos priemonės, nedidelis turimos dirbamos žemės plotas, gerosios praktikos pavyzdžiai tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, maža dalis ūkininkų, susidominčių vis labiau išskirtiniais ūkininkavimo metodais bei kultūromis, tai pat siekiančių išpopuliarinti šį ūkininkavimo būdą, sukurti darbo vietų (Oficialus statistikos portalas 2021 m.).

Nuo 2017 iki 2021 m. ūkių skaičius labai kito. Tai lėmė naujų ūkių įsikūrimas (tradiciniai / netradiciniai ūkiai). Yra remtasi ir pagrįstais nacionalinės mokėjimo agentūros duomenimis vidutinio ir smulkaus verslo vystymuisi, taip pat ir netradiciniam ūkininkavimui. Taigi didelės įtakos turėjo ES finansavimas netradiciniam ūkininkavimui. Paramos priemonės numatytos, paramos teikiamos pagal nurodytus reikalavimus mechanizms, staklėms, kurių pagalba yra apdorojami vaismedžiai, netradiciniams gyvūnams pašarų maišymo aparatams, specialiems šaldymo šaldytuvams, kameroms, įsigyti. Taip pat nemažos įtakos netradicinio ūkio populiarėjimui darė Lietuvos gyventojų patirtys užsienio valstybėse, tokiose kaip Prancūzija, Ispanija, Turkija, Italija, kuriose jie matydavo netradicinio ūkininkavimo praktikas. Grįžę jie turėdavo idėjų kurti Lietuvoje netradicinį ūkį. Netradicinio žemės ūkio nauda kaimo vietovėms pateikta 2 paveiksle.

2 pav. Netradicinio žemės ūkio vystymo nauda kaimo vietovėms (sudaryta autoriaus)

Įvertintas netradicinio ūkininkavimo poveikis kaimo vietovių vystymuisi. Atlikus tyrimą buvo nustatyta, kad buvo neteršiamas dirvožemis, išlaikomas derlingas humuso sluoksnis, požeminio vandens, kuris semiamas iš šulinių ir kuriuo laistomas dirvožemis, vaisiai, uogynai, daržovės, vaismedžiai, krūmai, kokybė. Taip pat kuriami prekiniai produktai, pavyzdžiui, vilna, siūlai, iš kurių gaminamos kepurės, pirštinės, šalikai, kojinės, staltiesės, dekoratyviniai papuošalai, gaminami įvairiausi pašarų papildai gyvūnams, į kuriuos maišomi natūralūs žalumynai (gėlės, šienas, daržovės, vaisiai, žolelės). Grybams Lietuvoje auginti tinkamas klimatas, nes kaimo vietovėse būna mažiau išmetamųjų CO₂, daugiau augmenijos, saulės šviesos, didesnis drėgmės pasisavinimas, greitesnis augimas. Veisiamos naujausių veislių sraigės. Netradicinis ūkininkavimas sukuria papildomas darbo vietas, vystomos kaimo vietovės. Gebėjimas taikytis prie miesto aplinkos bei konkuruoti su miesto turgeliais. Poveikis netradiciniam ūkininkavimui yra teigiamas. Kaimo vietovės, kuriose vykdoma netradicinio ūkininkavimo veikla, tampa žinomos šalyje, pritraukiama daugiau ekskursijų (vaikams, suaugusiems). Ekonominis aspektas nustatyta, kad atsiranda papildomų pajamų kaimui, kurias galima investuoti į kaimo susibūrimus, kuriuose užsiimama netradiciniais rankdarbiais. Socialiniu – papuošiamos kaimo šventinės dienos, taip pritraukiami lankytojai iš visos Lietuvos. Socialinė nauda kaimui – gerinamas kraštovaizdis, puoselėjamos, saugomos seniausios to kaimo sodybos. Viskas atsiskleidžia naudojant minčių žemėlapių metodą.

Išvados

1. Išnagrinėtos netradicinio žemės ūkio šakos Lietuvos mastu. Nustatytos šios netradicinio žemės ūkio šakos: stručių, sraigių, putpelių, smidrų, arbūzų, levandų, elnių, danielių, alpakų auginimas, sausmedžių uogynas, vabzdžių svirplių ūkis, shiitake grybų. Išskirtos prekinės ir neprekinės gėrybės. Tai leidžia suvokti netradicinio žemės ūkio svarbumą, unikalumą. Pagrindiniai teigiami šios veiklos veiksniai – ekonominiai, socialiniai, aplinkosauginiai.

2. Remiantis tyrimų rezultatais ir jų aptarimais nustatytas netradicinio ūkininkavimo poveikis kaimo vietovių vystymuisi. Pasitelkiant minčių žemėlapių metodą išskiriami 4 pagrindiniai aspektai: nauda aplinkai, kuriami prekiniai produktai, socialinė nauda, kuriami neprekiniai produktai. Jie leidžia suprasti esminius netradicinio ūkininkavimo rodiklius, kuriais galima remtis ūkininkaujant.

Literatūra

1. Meeus, J. J. D., Van der Ploeg, Wijermans M.. 1988. Changing agricultural landscapes in Europe: continuity, deterioration or rupture? *IFLA conference* (Rotterdam IFLA)
2. Potter, C. (1990), Conservation under a farm survival policy. *Journal of Rural Studies*, Vol. 6, No. 1, pp. 1–7.
3. Renting, H., Marsden, T. K. and Banks, J. 2003. Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A*, Vol. 35, pp. 393–411.
4. Renting, H., Oostindie, H., Laurent, C., Brunori, G., Rossi, A., Charollais, M., Barjolle, D., Prestegard, S., Jervell, A., Granberg, L. and Heinonen, M. 2008. Multifunctionality of Activities, Plurality of Identities and New Institutional Arrangements. *MULTAGRI WP4 Synthesis Report, Rural Sociology Group*, Wageningen University, Wageningen.
5. Renting, H., Oostindie, H., Laurent, C., Brunori, G., Barjolle, D., Moxnes Jervell, A., Granberg, L., Heinonen, M. 2008. Multifunctionality of agricultural activities, changing rural identities and new institutional arrangements. *International Journal Agricultural Resources, Governance and Ecology*, Vol. 7(4/5), p. 361–385.
6. Brotons J. M., Camara-Zapata, J. M. 2020. Selection of Tomato cultivations systems under sustainability criteria. *Fuzzy Economic Review*, Vol. 25, No. 1, p. 35–49.
7. Beluhova-Uzunova, R., Hristov, K. 2020. Models for balanced Development of Bulgarian Rural Regions in the context of CAP post – 2020. *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 18, Suppl. 1, p. 491–497.
8. Masakure O., Henson S. 2005. Why Do Small Scale Producers Choose to Produce under Contract? Lessons from Nont-raditional Vegetable Exports from Zimbabwe. *World Development*, Vol. 33, No. 10, pp. 1721–1733. doi:10.1016/j.worlddev.2005.04.016.
9. Barkley D. L., Wilson P. N. 1995. The Role of Nontraditiona Agriculture in Rural Development. (1995) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 7 d.]. Prieiga per internetą: <https://api.aae.wisc.edu/pubs/pdf/cenews/ce221.pdf>
10. Terlau, W., Hirsch, D., Blanke, M. 2019. Smallholder farmers as a backbone for the implementation of the Sustainable Development Goals. *Sustainable Development*, Vol. 27(3), p. 523–529. <https://doi.org/10.1002/sd.1907>
11. Oficialios statistikos portalas. 2021. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5276145d-5b85-4b1b-88bd-16b226776297#/>
12. Netradicinio žemės ūkio plėtra Jurgita Būdžiuvienė (2006) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2006/ekonomika/Budziuviene%20Jurgita.pdf
13. Stručių augintojas (2020) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/agro/kaimo-portretas/struciu-augintojas-apie-prekyba-lietuvoje-ir-rusijoje-ten-brangiau-bet-cia-paprasciau.d?id=83455733>
14. Įsteigtas sraigių ūkis (2021) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslo-pozioris/pagaminta-lietuvoje/kaisidoriu-rajone-pora-isirenge-neiprasta-uki-lengvu-pi-nigu-nebuna.d?id=86956047>
15. Putpelių auginimas (2014) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://manoukis.lt/mano-ukis-zurnalas/2014/07/putpeliu-auginimas-seimai-ir-nauda-ir-malonumas/>
16. Smidrai (2021) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/smidrus-ariogaloje-auginantis-m-vitauskas-prieziuros-nedaug-o-is-nedidelio-ukio-galima-labai-gerai-gy-venti-56-1487532>
17. Arbūzų augintoja (2020) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. sausio 29 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/namai/300-kg-arbuzu-derliu-uzauginanti-vilma-lietuvoje-geriausia-auginti-tas-veisles-kurios-ankstidera-1034-1355222>
18. Levandos ūkis (2019) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/vasara/naujienos/pasakiskas-grozis-birzu-rajone-prazydusiu-levandu-lauko-plusta-aplankyti-is-visos-lietu- vos.d?id=81566389>
19. Elniai danieliai (2020) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/agro/kaimo-portretas/danieliu-augintojai-rado-nisa-juos-maitina-medziotajai.d?id=83538407>

20. Alpakos (2018) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą:<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/zemes-ukis/alpakos-vilkaviskieciams-tapo-ir-verslu-ir-seimos-nariais-313-998460#>
21. Pirmasis Lietuvoje sausmedžių uogynas (2019) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą:<https://www.manoukis.lt/naujienos/ukis/pirmasis-lietuvoje-sausmedziu-uogynas-pasirinkimas-nenuvyle>
22. Aspersa (sraigių) šeimos ūkis (2021) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. vasario 3d.]. Prieiga per internetą: <https://sraiges.lt/seimos-ukis/>
23. Nacionalinė mokėjimo agentūra (2022) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. Kovo 7d.]. Prieiga per internetą: <https://www.nma.lt>
24. Minčių žemėlapis (2022) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2022 m. Kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mindmeister.com/map/2215314108>

THE IMPACT OF NON-TRADITIONAL AGRICULTURE ON RURAL DEVELOPMENT

Summary

This article describes the issue at hand – impact of non - traditional agriculture on rural development. This is relevant because there is a not of non-traditional farming in rural areas in Lithuania. The unconventional impact of the farm help the village to gain greater prospects that helps the village to develop and give vitality and exclusivity. The aim of the study is to determine the impact of changed non-traditional agriculture on the development of rural areas. The following tasks have been set: to examine the branches of non-traditional agriculture, to assess the impact of non-traditional farming on the development of rural areas. Selected research methods: empirical research, content analysis was used to search for information. Conclusions: the branches of non-traditional agriculture were found, their uniqueness and interest are emphasized, development of rural areas, emergence of additional jobs, educational programs, emergence of products, villages are becoming more famous.

Keywords: non-traditional, farming, farm, village, impact, development.